

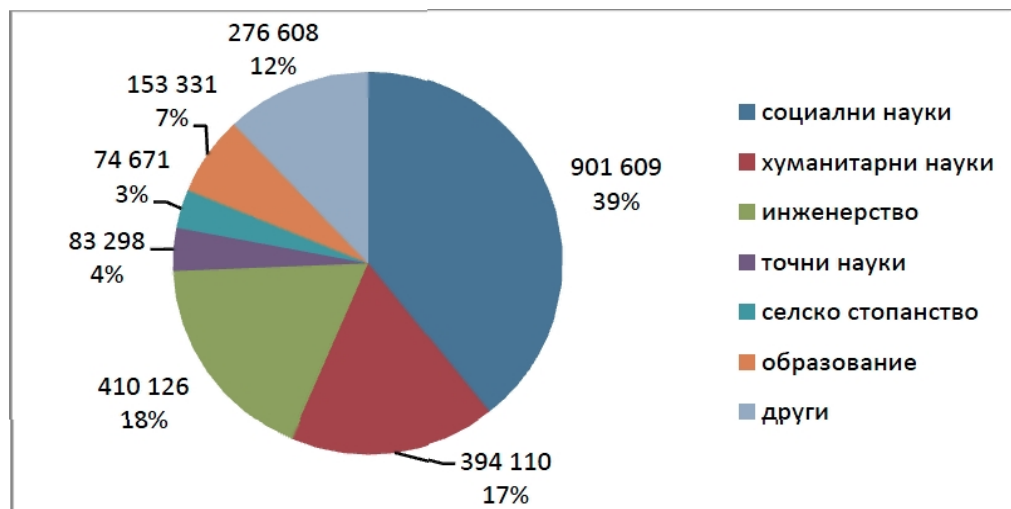
За японските стандарти за качество

Япония е страна, която е известна с високи стандарти за качество и тази репутация е напълно заслужена, ако говорим за водещото място, което имат японски фирми в областта на технологиите или за високото ниво на услугите в страната.

Япония от друга страна обаче притежава и изключително силна традиционна култура, което прави страната в много отношения неочаквано самобитна. Ако индустрията и сферата на технологиите изпращат японците поне десетилетие преди повечето развити държави, то образованието и социалните науки са все още силно повлияни от културното наследство. Значение в случая най-вече има специфичната японска нравственост, която се изразява в безусловното зачитане на определени ценности – солидарност с членовете на групата, сътрудничество и хармонични отношения с тях, „публичното лице“, зачитане йерархията в обществото, например доминиране на мъжете в обществения живот и бизнеса и определяне на старшинството по възраст. Това е културно наследство с дълбоки корени в миналото на японците, което оформя съвременната им културна среда независимо дали става дума за семейни отношения, бизнес или образование.

Ако трябва да говорим за стандарти за качество в областта на социалните науки, трябва да се има предвид един комплекс от особености на японското разбиране за „качество“. Това от една страна включва академични стандарти за качество, а от друга страна - нравствени стандарти, които работят на втори план, но са особено силни поради огромната значимост, която японците отдават на етичните аспекти на поведението и неконфликтните междуличностни отношения.

В този текст ще представя академичните стандарти за качество, така, както са посочени в няколко основни текста от Министерството на образованието на Япония и от агенциите, отговарящи за оценката качеството на работа на университетите и акредитацията им. За информация ще посоча, че в японските университети към 2008 г. повече от 50 % от студентите^{footnote}Quality Assurance Framework of Higher Education in Japan, 2009, Higher Education Bureau Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology, стр. 55, [http://www.mext.go.jp/english/koutou/002](http://www.mext.go.jp/english/koutou/002.htm) .htm^{/footnote} се обучават в областта на социалните и хуманитарни науки.

Стъпки на развитие в академичната кариера и изисквания за преминаването им

Развитието на академична кариера има няколко разновидности и стъпки: асистент, инструктор, главен асистент, доцент, професор (Assistant, Instructor, Assistant Professor, Associate Professor, Professor).

Изисквания за квалификация към професорите в университетите (Professors):

- лице с докторска степен и постижения в своята научна област

- лице с достатъчно постижения в своята научната област, за да бъде считано равностойно на учен с докторска степен

- лице с професионална степен и практически постижения
- лице, чиято кариера включва работа като професор, доцент, инструктор на пълен щат
- лице, за което се счита, че има специални умения в изкуствата, спорта и т.н.
- лице, за което се счита че има отлични знания и опит в своята област

Изисквания за квалификация към доцентите в университетите (Associate Professor)

:

- лице, което отговаря на едно от предходните условия
- лице, което има кариера като доцент в университет или еквивалентно на това звание
- лице с магистърска или професионална степен
- лице, което работи за изследователски институт, лаборатория, статистически институт и подобни или което има изследователски постижения
- лице, за което се счита, че има отлично знание и опит в своята област

Изисквания за квалификация към инструкторите в университетите (Instructors):

- лице, което има квалификацията да работи като професор или доцент съобразно горепосочените изисквания

- лице, за което се счита, че има преподавателски качества, които го правят подходящ да поеме преподаването в университета по въпросния предмет

Изисквания за квалификация към главните асистенти в университетите (Assistant Professors):

- лице, което може да бъде квалифицирано за работа като професор или доцент

- лице, което има магистърска или професионална степен (бакалавърска степен в случаите на лице, което е завършило курса на обучение в областта медицината, зъболечението или фармацевтиката при спазени други условия)

- лице, за което се счита, че има знание и опит в своята област

Изисквания за квалификация към асистентите в университетите (Assistants):

- лице, което има бакалавърска степен

- лице, за което се счита, че има способности, еквивалентни на лице с бакалавърска степен

Изискванията за придобиване на докторска степен са следните:

Обучението е пет години, като в него се включват две години магистърска програма. Необходимо е събирането на определен брой кредити, като тук влизат и кредитите от магистратурата. Кандидат-докторантът получава ръководство в провеждането на изследвания (от разговорите с международни студенти в хуманитарните и социални науки в Киото, това ръководство е фиктивно и студентите го окачествяват като недостатъчно), след което е необходимо одобрение на подготвения тезис и успех при провеждането на изпитите (защитата){footnote}Overview. Quality Assurance System in Higher Education in Japan, National Institution for Academic Degrees and University Evaluation, http://www.niad.ac.jp/english/unive/publications/information_package.htm {/footnote }.

Главните асистенти, инструкторите, доцентите и професорите (всички те биват обозначавани като „професори“) по принцип водят часове, но за целите на академичните изследвания при необходимост могат да бъдат освободени от това задължение.

Асистентите се включват в упражнения, експерименти, практически обучения.

Изискванията към професорите за преминаване от една степен към друга най-общо се свеждат до добри академични постижения и добра преподавателска работа. В Япония при повишаване в длъжност е валиден принципът на старшинството – повишаването

става предимно с оглед на възрастта. Голямо е значението на броя на публикациите в престижни списания. Изискванията за брой и вид на публикациите се променят. До скоро за длъжността на главен асистент се е изисквало публикуването на поне една книга, но в момента това не е задължително. Условие за повишаване в длъжност или наемане на нови служители също е освобождаването на място и/или осигуряването на бюджет.

Оценяване на академичния състав и акредитиране на университетите и научните институти

Механизмът за осигуряване и проверка качеството на академична работа в Япония включва различни стъпки. Едни от тях са задължителни, други са въпрос на избор.

Задължителни:

1) При учредяване академичната институция трябва да отговори на изискванията за качество, регламентирани от Министерството на образованието в Стандарти за учредяване на университет; ако ги удовлетвори, се приема, че въпросната институция е способна да осигурява качеството на работа в академичен план.

2) Предвижда се процедура по одобрение на учредяването и оценка на качеството на работа на новоучредените университети. От 2003 г. Стандартите за учредяване са опростени и одобрение получават всички университети, които отговарят на изискванията от Закона за училищното образование.

3) Университетите задължително правят ежегодни отчети и самооценка на дейността си.

4) За отчитане дейността на институциите и техните постижения, през април 2004 с поправка към Закона за училищното образование е въведена Система за акредитиране и осигуряване на качество според която висшите учебни заведения задължително преминават оценяване от сертифицирана от Министерството на образованието агенция на определен период от време (5,6,7 години).

5) Оценка на работата на националните университети.

По избор:

6) Оценка на изследователските условия в университетите

1) Стандарти за качество.

Законът за училищното образование и Стандартите^{footnote}Тъй като ползвам документи преведени от японски на английски език, си позволявам да превеж да термина “standards”, който е употребен в английския текст, със значение “стандарт” тук и със значение “критерий” по-нататък. Добре е да се има предвид, че става дума за един и същи английски термин, дошъл от съответния японски.^{/footnote} за учредяване на университет (т.1) са определяни общо като „стандарти за учредяване на университет“. Тези стандарти в широк смисъл регулират четири групи от изисквания към образователната институция:

1. Прием, продължителност на образованието и квалификация.
2. Минимални човешки и материални ресурси за дейността на университета.
3. Норми за образователните дейности.
4. Правила за взимането на курсове и изисквания за завършване.

Малко по-подробно стандартите са разгледани в Критерии за оценяване на Асоциация за акредитиране на японските университети.

2) Процедура по одобрение и контрол на качеството в новоучредените университети.

Процедурата по одобрение на учредяването започва от внасянето на предложение за учредяване в Министерството на образованието, което бива пренасочено към Консултативен съвет за учредяване на университет към Министерството. Този Съвет има 400 члена, академици и експерти със знание и опит. Предложението трябва да съдържа план за работата на университета до дипломиране на първия випуск от студенти. Така на първо място всяко ново висше учебно заведение, било то частно или държавно, се оценява чрез съответствието му с определените стандарти и съдържателен план на предстоящата работа със студенти. Оценяването, което освен анализ на документи включва интервюта и посещения на място, отнема около седем месеца. С административен акт на одобрение университетът получава правото си да обучава студенти, но дейността му бива наблюдавана от въпросния Консултативен съвет за учредяване на университети до завършването на първия випуск. Методите на наблюдение са писмени доклади, интервюта, посещения на място. Промени в организационния план или в учебния процес могат да се правят като се съгласуват с Консултативния съвет, който също може да прави препоръки и да изисква подобрения. Информация за развитието на новоучредените университети се публикува на сайта на Министерството. Там се публикуват всички кандидатури за учредяване на университет, както и резултатите от проучванията.

3) Ежегодни отчети за дейността и самооценката на университетите{footnote}Overview w. Quality Assurance System in Higher Education in Japan, National Institution for Academic Degrees and University Evaluation, стр. 18, http://www.niad.ac.jp/english/unive/publications/information_package.htm {/footnote}.

От 1999 според Закона за училищното образование всички висши учебни заведения са задължени периодично да правят самооценка на дейността си с оглед на своите цели и задачи и да публикуват резултатите от нея. Те трябва да посочат постиженията си, както и установени слабости. Университетите и колежаите правят отчети всяка година. Комитетът за оценка на националните университети към Министерството на образованието проучва ежегодните отчети на университетите. Този отчет включва брой публикации, презентации, участия в конференции, специални лекции, преподаване и други дейности. Докладите за годишните резултати се използват като база за планиране на подобрения.

4) Как действа Системата за акредитиране и осигуряване на качество?

Със закон на Министерството на образованието всички видове университети в Япония и

колежите трябва периодично да преминават процедура на оценка и акредитация. Обичайният срок е 7 години, 5 години за юридическите факултети и 6 години за националните университети. Акредитацията е задължителна и се извършва от агенции по акредитиране, сертифицирани от Министерството на образованието. Всеки университет или колеж има право на избор към коя агенция да се насочи. Всяка агенция сама определя методите и критериите, по които извършва акредитацията, но като цяло те са съобразени с критериите и постановленията на министерството. По този начин се счита, че правителството не се намесва пряко в процеса по акредитиране. Агенциите следят за управлението на университета и академичната активност. Техните изисквания за качество в някои случаи могат да бъдат по-строги от изискванията в съответните постановления на Министерството на образованието и това изрично се посочва, особено в случаите на негативна оценка.

Оценките, които университетите могат да получат са три:

- *удовлетворява стандартите*
- *не удовлетворява стандартите*
- *„висяща“*

Процедурата по оценяване и акредитиране е следната{footnote}Представям процедурата на Националния институт за академичните степени и оценка на университетите, National Institution for Academic Degrees and University Evaluation (NIAD-UE), която е описана на <http://www.niad.ac.jp/english/unive/activities/cea2.htm> . Тази агенция прави акредитация и оценяване на широк кръг от висши учебни заведения. По поръчка на Комитета за оценяване на националните университети към Министерството на образованието тя прави акредитацията на националните университети и техните звена. NIAD-UE също така присъжда академични степени при изпълнение на академичните стандарти за бакалавър, магистър и доктор, без да е задължително завършването на съответен университет, а доказването на постигнати резултати.{/footnote}:

Университетът или колежът прави отчет-самооценка. Отчетът е организиран по модел даден от оценяващата агенция. Например, моделът на отчета на *Националния институт за академичните степени и оценка на университетите* съдържа 11 критерия с пояснения към тях. Отчетът се предава на агенцията и се проверява от нея заедно с всички съпътстващи го документи. При анализа на документите се вземат предвид също данните, събрани от посещение на място. Посещенията на място включват методи като интервюта с персонала и студентите, инспекция на условията за обучение, преподаване и изследователска дейност.

Акредитацията на новоучредените университети включва проверка на съответствието между заложеното в плана за работа на университета и изпълнението.

Всяка една от тези проверки се извършва от т.нар. „подкомитети“. Резултатите от анализа се описват в предварителен доклад. С оглед на точността и прозрачността на оценката, този доклад се представя на университета. Университетът може да направи забележки и възражения. Спорните моменти се преразглеждат от Главен комитет и след това докладът се финализира. Крайният доклад съдържа оценката и нейната аргументация. Възможно е да има предложения за подобрения. Резултатите от оценяването се публикуват.

В случай, че университетът получи оценка „удовлетворява критериите“ по всичките 11 точки, той получава документ и печат с логото на агенцията с датата на акредитирането.

Университетът не може да получи акредитация, ако има критерий, по който получава оценка „не удовлетворява критериите“.

Целият процес от подаването на отчета-самооценка на университета до

финализирането на доклада на агенцията протича за период от десет месеца – от юни и до март. Университетът заплаща такса на агенцията.

5) Оценка на работата на националните университети.

В Япония университетите биват три вида – национални, публични и частни, като частните университети обучават 80% от общия брой студенти^{footnote}Higher Education in Japan, Higher Education Bureau, Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology, <http://www.mext.go.jp/english/koutou/detail/1287370.htm> ^{/footnote}. Националните университети първоначално са подструктури на Министерството на образованието и нямат автономия. От 2004 г., когато в Япония е въведена системата за сертифицирана оценка и акредитация, те са обединени в национална система на университетите и им се дава статут на корпорации, като целта е да се въведат в тях методи на управление от частния сектор и така да се изгради тяхната автономия, независимост и конкурентноспособност.

Прогресът на националните университети се представя публично чрез оценка от сертифицирана агенция на всеки 6 години. Резултатите от оценката определят разпределянето на финансовите ресурси. За тази оценка е отговорен Комитетът за оценка на националните университети към Министерството на образованието, който се състои от 20 експерта, назначени от министъра на образованието. На шест години той възлага на Националната институция за академичните степени и оценка на университетите (National Institution for Academic Degrees and University Evaluation) да прави професионална оценка на постиженията на университета в областта на образованието и изследванията^{footnote}Overview. Quality Assurance System in Higher Education in Japan, National Institution for Academic Degrees and University Evaluation, стр. 24, http://www.niad.ac.jp/english/unive/publications/information_package.htm ^{/footnote}. Резултатите от оценката се използват за формулирането на нови задачи от следващия шест-годишен план. Оценките се публикуват на сайта на Министерството на образованието.

Следствия от оценяването

Следствията от оценяването рефлексират върху имиджа и финансирането на висшето учебно заведение. В Япония финансирането на университетите е от три вида: 1) финансиране за основни разходи, 2) финансиране на дейността на отделни преподаватели/изследователи по конкурсни фондове и 3) стипендии за студенти. От 2001 г. до сега делът на финансирането за основни разходи намалява от 86 % (2001) до 72.4 % (2008) за сметка на увеличаването на конкурсното финансиране.

Последствията от относително негативната оценка за университета могат да бъдат по-малка държавна субсидия или намаляване на шансовете на университета да получи финансиране по конкурси. Някои малки университети в страната могат да бъдат закрити.

За отделните преподаватели/изследователи негативната оценка намалява шансовете да получат финансиране при конкурси, предполага се че би могло да има намаление на бонусите, които получават, но вероятно това не е разпространена практика. Практика, която получава разпространение е наемането на изследователи със срочни договори (пет години), които при незадоволителна работа не се подновяват. Неодобра оценка също може да попречи на намирането на ново работно място.

Тъй като основната цел на оценяването и акредитацията е не да се закриват учебни заведения, а да се стимулира по-високо качество на образованието, при незадоволителна оценка акредитиращата агенция може да направи препоръки за подобрения. Например асоциацията за акредитиране на японските университети (JUAA) прави текуща проверка на реформите в университета, на който е предложила подобрения, три години и половина след като е дадена оценката{footnote}Continuous support for improvement, Japan University Accreditation Association, <http://www.juaa.or.jp/en/accreditation/university.html#01>
{/footnote}.

Издаването на заповед за закриване е крайна мярка, която се предхожда от следните поетапни мерки: 1) препоръки за подобрения, 2) заповед за провеждане на промени, 3) заповед за закриване на факултет или на цялата институция.

Възможности за оспорване на оценката

По принцип университетите сами се насочват към подходящата за тях агенция, която да ги акредитира. В случая с Асоциацията за акредитиране на японските университети{footnote}Виж Accreditation. Universities and colleges, <http://www.juaa.or.jp/en/accreditation/university.html#03>
{/footnote}
(JUAA)

, университетът също подготвя отчет, съобразен с критериите на агенцията и го предава. Този отчет се проучва, отива се на място за проверка, обобщават се резултатите от наблюденията и се подготвя чернова на доклада. Тази чернова се

представя на университета за мнения и най-накрая се подготвя официалната версия на доклада с оценката. Тя се предоставя на университета и се обявява публично. На този етап може да се подаде възражение от университета и да се договорят подобрения. Университетът подготвя доклад за направените подобрения и акредитиращата агенция отново прави проучване на място.

В Япония избягването на грешка, която би довела до неточност и конфликт се счита за изключително важно, затова и акредитиращата агенция отдава голямо значение на справедливостта и коректността на своята оценка, както и на това да даде възможност за „поправяне“. В резултат университетите получават неколккратно възможност за изразяване на мнение, а акредитиращата агенция се старее да поддържа най-високо ниво на услугата (тоест най-коректни отношения с „клиента“), която извършва.

Институции, извършващи оценяването

Институциите, сертифицирани от Министерството на образованието на Япония да извършват качествен контрол и акредитация на университетите са:

Асоциация за акредитиране на японските университети, Japan University Accreditation Association

Националният институт за академичните степени и оценка на университетите, National Institution for Academic Degrees and University Evaluation

Japan Institution for Higher Education Evaluation

Агенциите, които оценяват и акредитират професионалните висши учебни заведения са:

В областта на правото:

Japan Law Foundation

National Institution for Academic Degrees and University Evaluation

Japan University Accreditation Association

В областта на бизнес-образованието:

ABEST21

Japan University Accreditation Association

В областта на финансите:

Japanese Institute of International Accounting Education

Акушерство:

Japan Institute of Midwifery Evaluation

(За точна справка виж Приложение 1)

Всяка от агенциите има свои стандарти за оценяване, съобразени с тези на Министерството. Начинът, по който те се тълкуват и прилагат зависи от самата агенция.

В случай, че в страната няма компетентна агенция, която да извърши оценяването (например поради специфичната предметна област на дадено професионално учебно заведение), тогава се изпраща искане до министъра на образованието, с което той трябва да предприеме следните мерки:

- да осигури външно оценяване от международно призната организация, която докладва пред министъра и публикува резултатите

- външни лица-оценители поемат задачата да проверят отчетите и оценките на въпросните професионални учебни заведения и изпращат доклад до министъра, който доклад впоследствие се публикува.

Като пример ще представя критериите, по които работи Асоциацията за акредитиране на японските университети. Те са сходни с критериите, по които работят и останалите агенции, акредитиращи университетите.

Критерии за оценяване на Асоциация за акредитиране на японските университети, Japan University Accreditation Association (JUAA)

Асоциацията прави двустранна оценка на университета, която се състои от оценка базирана на постижения и оценка, базирана на стандартите. За първата се следят усилията на университета за постигане на неговата мисия и цели. При втората асоциацията прилага собствени критерии, за да оцени работата на учебното заведение в обучението на студенти и изследванията{footnote}Objectives and Characteristics, Japan University Accreditation Association, <http://www.juaa.or.jp/en/accreditation/university.html#01> {/footnote}.

Критериите, за които се следи са следните.{footnote}University Standards and Explanation, Japan University Accreditation Association, 2004 <http://www.juaa.or.jp/en/accreditation/university.html#01> {/footnote} Дали университетът:

1. има ясно дефинирани цели съобразно заявената мисия;
2. има необходимата изследователска и преподавателска структура, за да извършва своята дейност;
3. има подходящи образователни програми и форми на обучение, за да гарантира качествено образование;
4. има ясни и справедливи правила за прием на студенти;
5. има високо ниво на обслужване на студентите и дали създава за тях подходяща учебна среда;
6. предоставя добри условия за изследователска дейност за членовете на факултетите;
7. насърчава дейности, които допринасят за развитието на обществото;
8. осигурява достатъчно голям факултативен състав, за да може да извършва изследователска и преподавателска дейност;
9. има достатъчно администрация, която да подпомага неговата дейност;
10. има подходяща база и оборудване и дали я управлява и използва правилно;
11. осигурява систематично книги, академични материали и достъп до медии, така че те да бъдат използвани ефективно;
12. е управляван така, че да изпълнява своите функции гладко и ефективно, в съответствие с установените правила и регулативи;
13. има солидна финансова база и дали тя се управлява правилно;
14. редовно преразглежда своята организация, системи и дейности, за да развива и поддържа подходящо ниво на обучение и изследвания;

15. носи своята отговорност пред обществото и предоставя информация за дейността и състоянието си.

Освен въпросните две оценки - според постиженията и стандартите - акредитацията включва още три елемента на оценяване:

- Съвкупна оценка, правена от специализирани подкомитети които разглеждат специфични пунктове: отделните образователни курсове, работата на университета като единна система, финансовото управление.
- Текуща подкрепа в осъществяването на подобрения.
- Практика на „peer review“: това се получава когато оценители са щатни сътрудници от други университети, които университети също получават акредитация от JUAA. Друга част от оценителите обаче, задължително не са на щат в университет, за да се осигури независимост и справедливост на оценката.

Добрата оценка на университетите - че отговарят на стандартите или ги надхвърлят – JUAA също удостоверява с печат. Печатът носи срока за който университетът е акредитиран.

6) Искане на процедура за оценка на изследователските условия в университетите{
footnote}Institutional Certified Evaluation and Accreditation: Universities, Optional Evaluation
Items 2009-2010,

http://www.niad.ac.jp/english/unive/publications/information_package.htm

{/footnote}

По правило оценката и акредитацията на университетите се прави комплексно за образователните и изследователски дейности в университетите, с акцент върху първите. Доколкото университетите обаче са сериозни изследователски центрове, състоянието на изследванията и изследователските програми може да бъде оценявано отделно от образователния процес.

Затова в Япония съществуват така наречените “избирателни аспекти на оценяване” за университети, които искат оценка на техните изследователски дейности. Понятието за “изследване” е широко и включва фундаментални и приложни изследвания, но също и различни творчески дейности, в които изследователите участват.

Оценяването на изследователската дейност има за цел да определи дали функционират правилно:

- системите за провеждане, подкрепа и подобрения на изследователската дейност

- средствата за разпределение на ресурсите

- редът за управление на изследователската дейност, начинът, по който се следи нейното развитие и се решават възникналите проблеми

- системата за качествени подобрения на изследователската дейност

- доколко е активна изследователската дейност (брой публикации, състояние на съвместните изследователски проекти, използваемост на конкурсните изследователски фондове)

- качество на изследванията (брой на спечелените финансираня по конкурси, резултатите от външни оценки, спечелени отличия и награди)

социален, икономически, културен принос, показан чрез анализ на приложимостта и използването на резултатите

Този вид фактори се оценяват с оглед на декларираните от университета цели.

При свикване на процедура за оценка на изследователската дейност на университет или негово звено оценителите вземат предвид какви условия предлага звеното за изследователска дейност на лица, които не са студенти. Тоест до каква степен въпросното звено е отворено към нарастващите нужди на обществото от подобряване на професионалните умения и учене през целия живот. Това може да включва провеждането на дейности като отворени класове, курсове за квалификация, семинари, достъп до университетския музей (ако има) и библиотеки. Представители на университета могат от своя страна да се включват в публични лекции, социални комитети и др. Този вид дейности в услуга на обществото се считат за особено важни в Япония.

В духа на японския формализъм учебното заведение трябва да има тези цели формулирани в своята мисия, и после да планира тяхното изпълнение. Едва тогава то може да ги прилага и съответно да бъде оценявано според подбора на дейностите, методите, постиженията и собствената система за подобрения на този вид услуги. Мисията на университетите обикновено се формулира на първа страница от брошури, рекламни материали и др. Често тя се оформя като „философия“ на университета и като послание на „президента“ (в България – ректора на университета).

Подобрения в системите за оценяване

Агенциите, които извършват оценяването и акредитацията, се стремят към подобряване системата на оценяване и събират данни чрез обратна връзка с университетите и техните служители. В NIAD-UE това са т.нар. “верификационни доклади”^{footnote}Verification of Evaluation Activities, <http://www.niad.ac.jp/english/unive/activities/verification.htm>^{/footnote}. Те се правят въз основа на анкетни карти, попълнени от персонала на оценяваните институции и от външните оценители.

Въпросите от анкетните карти се отнасят до цялостния процес на работа по време на процедурата за оценяване и акредитиране: доколко прилаганите практики са били подходящи и ефективни и др. С техния анализ организацията прави проучване за собствената си работа и съответно се наобелязват слаби места и възможни подобрения.

Заклучение

Единни критерии и публичност на оценката. Японската система за оценяване и акредитация е силно формализирана и прецизирана. Безспорно положителните страни са свързани с ясното разпределение на задълженията (кой извършва оценяването и как) и **единните критерии**, по които се прави за цялата страна. Това позволява на японците да въведат ранг-листа на своите учебни заведения. Тъй като всички данни се огласяват

публично

на сайта на Министерството на образованието съответно се знае кои са най-добре финансираните университети, най-добрите учебни бази, какви резултати са били постигнати (например колко Нобелови лауреати има) и пр. и това влияе на потока от студенти, на възможностите за намиране на работа, на общественото мнение за отделните специалности и пр. През годините като големи образователни и изследователски центрове са се утвърдили Токийският университет и Университетът в Киото, репутацията на частни университети като Васеда също е много добра.

В България няколко години подред единни критерии за оценяване на качеството на работа на научния състав се използват в Института за философски изследвания на БАН. Оценката на работа включва различни аспекти на научно-изследователската и експертна дейност и въпреки противоречивите мнения, които това оценяване среща, подходът е полезен за създаването на базирана на предварително известни критерии отчетност, както и за мотивирането на постижения. Броят и видът на самите критерии е замислен да съответства на разгърнатата академична кариера, което заедно с факта, че критериите са отворени за дискутиране, допълване и развитие представя положителна черта на такава система за оценяване.

Ежегодно подобряване на нивото на услугите на сертифицираните агенции за оценка и акредитация. Много важна черта на японската култура е стремежът да се правят подобрения, макар че това винаги се разбира като централно планирана процедура на ръководството, и никога не е спонтанно решение. Обратната връзка, която търсят сертифицираните агенции, показва същия този културен "обичай" да се подобрява предлаганата услуга. И тъй като в Япония високото ниво на услугите е закон, диалогът, който предполагат анкетните карти и правото да се изрази мнение относно процеса на оценяване показва, че подобренията са задължителни не само за оценяваните, но и за оценяващите. За тези подобрения огромно значение има поставянето на критериите за оценяване в международен контекст и отчитането на резултатите не само в национален, но също в международен план.

Важно е съобразяването на критериите за оценяване с тенденциите в обществото и образованието.

Подобренията в системата за оценяване в областта на социалните науки имат предвид:

- по какъв начин изследванията отговарят на нуждите на обществото

- по какъв начин преподаването и изследванията отговарят на нуждите на студентите

Приведена към българските условия оценката би трябвало да се концентрира върху:

- удовлетворяване изискванията за конкурентноспособност в международна среда

- използването на възможностите, които предлага мобилността на учените. По тази линия се усвояват средства, добре е да се усвояват и резултати.

- развитието на изследователски мрежи в България

- стимулирането на националното и регионалното ниво в изследванията (защото в социалните науки в България е обичайно да се развиват тезиси, които надскачат нуждите на българското общество и се разпростират върху "принципни", абстрактни или глобални въпроси). В културен и социален план българското общество има нужда от оценка и анализ на протичащите в него процеси.

Дали качеството зависи от финансирането? В Япония, както и в европейските страни има намаляване на бюджета за образование и изследвания, което увеличава значимостта на конкурсните фондове и конкурентноспособността на отделните изследователи и институции. Разбира се, дори и след намаляване на финансирането става дума за заделянето на огромни средства. Общата сума от бюджета и различните фондове, с която са финансирани университетите през 2009 г. е бил около 19 милиарда долара (с 2 милиарда по-малко от 2004^{footnote}Higher Education in Japan, Higher

Education Bureau, Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology, стр. 23
<http://www.mext.go.jp/english/koutou/detail/1287370.htm>
{/footnote}.)

Имат ли значение парите за качеството на изследвания и образование? Не може да се спори по въпроса за спокойствието на работа, когато са гарантирани достатъчно средства за стипендии и заплати, за проекти и пътувания, за закупуване на книги, провеждане на експерименти, оборудване, канцеларски материали и обезпечаването на студентите откъм достъп до компютри, бази данни и апаратура (принтер, ксерокс, аудио-видео апаратура, консумативи и др.) От друга страна, опитът ми в Япония показва, че качеството на образованието и на изследванията, особено що се отнася до социалните науки, не зависи само от материалните и финансови средства, които се осигуряват.

Например, в Япония има още много да се направи, за да се подобри качеството на образованието от гледна точка на по-добрата комуникация между студенти и професори. Става дума за силно йерархизирано общество, в което има пропаст между ниския статут на студента и високия статут на професора. Това например рефлектира негативно върху студентите в докторски програми, за които се предполага, че трябва да правят качествено научно изследване под ръководството на своите професори. Може да се случи професорът да не се намесви в текущата работа на своите докторанти до самата защита (това са три години без реална връзка между ръководител и докторант). В този смисъл критериите на агенциите, по които се оценява стойността на работа на преподавателите, начините да се създават качествени изследвания, не са пълноценни източници на информация за качеството на вътрешните, културнообусловени взаимоотношения. В този смисъл културната среда в Япония, която силно формализира и ограничава общуването е една от причините в социалните науки да остава още място за постигането на оптимални резултати при работа с човешкия ресурс.

От друга страна, Япония е страна, която географски е откъсната от запада. По причина на уникалната си култура и езиковата бариера японците срещат комуникационни проблеми, които не се решават лесно с финансиране и които в България съвсем не се усещат с такава острота. Доколкото стандартът за качество в образованието и изследванията все още се задава от западната култура, България и българските изследователи имат това огромно предимство да бъдат част от европейското културно пространство. Предвид близостта в географски, културен, комуникационен план, социалните науки в България могат да се развиват в среда, които не изисква дълбоки културни преобразувания на мисленето и поведението.

Използването на опита на японската система на оценяване е полезно, доколкото показва структурата на един формален и обективен ред за оценяване на качеството на работа. Както редът, така и обективността са в недостиг при оценяване на качеството на работа в българските социални науки. Затова изглежда полезно въвеждането на единни (еднотипни) критерии за оценка на научно-изследователската дейност в отделни области, провеждането на диалог със съответната изследователска общност за тяхното подобряване и концентриране на средства и усилия върху развитието на ключови предимства.

ПРИЛОЖЕНИЕ^{footnote}**Overview. Quality Assurance System in Higher Education in Japan, National Institution for Academic Degrees and University Evaluation, стр. 20-21, http://www.niad.ac.jp/english/unive/publications/information_package.htm**
^{/footnote} 1

Агенции за институционална оценка и акредитация.

National Institution for Academic Degrees and University Evaluation (NIAD-UE)

Universities (Certified on January 14, 2005)

Junior colleges (January 14, 2005)

Colleges of technology (July 12, 2005)

Japan University Accreditation Association (JUAA)

Universities (August 31, 2004)

Junior colleges (January 25, 2007)

Japan Institution for Higher Education Evaluation (JIHEE)

Universities (July 12, 2005)

Japan Association for College Accreditation (JACA)

Junior colleges (January 14, 2005)

Агенции за оценка и акредитация на професионалните училища

Japan Law Foundation

Graduate law schools (Certified on August 31, 2004)

NIAD-UE

Graduate law schools (January 14, 2005)

JUAA

Graduate law schools (February 6, 2007)

Management courses (April 8, 2008)

ABEST 21

Management courses (October 12, 2007)

Japan Institute of International Accounting Education

Accounting courses (October 12, 2007)

Japan Institute of Midwifery Evaluation

Midwifery courses (April 8, 2008)

ПРИЛОЖЕНИЕ^{footnote}Overview. Quality Assurance System in Higher Education in Japan, National Institution for Academic Degrees and University Evaluation, стр. 26, http://www.niad.ac.jp/english/unive/publications/information_package.htm
^{/footnote} 2

Закони и регулативи във връзка с оценяване и осигуряване на качество в образованието и изследователската дейност.

Fundamental Law of Education

School Education Law

School Education Law Enforcement Ordinance

School Education Law Enforcement Regulations

Rules for Degrees

Standards for the Establishment of Universities

Standards for the Establishment of Distance Learning Programs at Universities

Standards for the Establishment of Graduate Schools

Standards for the Establishment of Professional Graduate Schools

Standards for the Establishment of Junior Colleges

Standards for the Establishment of Distance Learning Programs at Junior Colleges

Standards for the Establishment of Colleges of Technology

Ministerial Ordinances which Provide Details Required to Apply Standards Provided in Paragraph 2 of Article 110 of the School Education Law

The law on Coordination of Graduate Law School Education and the National Bar Examination

National University Corporation Law

Act on the General Rules for Incorporated Administrative Agency

Act on the National Institution for Academic Degrees and University Evaluation

Private School Law

Act on Organization and Operation of Local Education Administration

Act on Local Incorporated Administrative Agencies

Act on Special Zones for Structural Reform

Measures pertaining to Exceptions of Ministerial (MEXT) Ordinance Provided in Paragraph 3 of Article 2 of the Act on Special Zones for Structural Reform and Ministerial Ordinance which Provide Applicable Projects

Law on the Establishment of the Ministry of Education, Culture, Sports, Science

and Technology

Ordinance of the Council for University Chartering and School Corporation

---

Христина Г. Амбарева е д-р по естетика, стипендиант на японското Министерство на образованието 2008-2010 в Киото, Япония, научен сътрудник в ИФИ-БАН, София